

C
304

SCHETS VAN HET EILAND SUMATRA,

DOOR

P. J. V E T H.

(Overdruk uit het Aardrijkskundig en Statistisch Woordenboek van Nederlandsch Indië.)

(L. III, 1869)

NIET IN DEN HANDEL.

AMSTERDAM,
P. N. VAN KAMPEN.

1867.

sterk riekende bloemen, gedurende wier bloeitijd de lange takken bladerloos zijn, veel op de graven geplant wordt; de *Melati* (*Nyctanthes Sambac*), eene soort van jasmijn, voor kransen en versieringen gezocht; de *Boengatroeking* (*Pergularia Odoratissima*), eene der meest om haren geur vermaarde bloemen; de *Angsoeka* of *Boenga djaroen-djaroen* (*Pavetta Coccinea*), door hare prachtig roode bloemen bekend; de *Boenga-mèrah* (*Caesalpinia Pulcherrima*), met schoone bloemen van een geelachtig scharlaken; de *Nagasari* (*Mesua Ferrea*); de *Soendal malam* (*Polyanthes Tuberosa*), een bolgewas, dat des nachts een aangename reuk verspreidt; de *Katjoebong* (*Datura Alba*), met prachtige groote witte bloemen; de *Bajam* of hanenkam (*Celosia Cristata*), sommige soorten van Pandanen (*Pandan*) en van Orchideën (*Angrek*), en de *Doelanati*, eene soort van *Dendrobium*, wier bladeren in Pisang-bladen gewikkeld en in rijst gestoomd worden, waardoor zich een sterke, maar niet aangename geur ontwikkelt, die echter bij de inlanders zoo geliefd is, dat zij de dus bereide bladeren vaak in de haren dragen.

Bestaat er in de Flora van Sumatra een belangrijk verschil met die van Java, niet minder in het oog loopend is dat verschil met betrekking tot de Fauna. De *orang hoelan* (*Simia Satyrus*), die in de lage, moerassige wildernissen van Sumatra's Oostkust leeft, ontbreekt op Java geheel. Van de langarmige gibbons, die in het gebergte op de toppen der boomen leven en bekend zijn door hun eentoonig geschrei, heeft Sumatra twee soorten (*Hylobates Syndactylus*, Mal. *Siamang*, en *Hylobates Variegatus*), die geen van beiden op Java voorkomen, waar dit geslacht door eene andere soort (*Hylobates Leuciscus*) wordt vertegenwoordigd. De slank-ape (*Semnopithecus*) zijn op beide eilanden menigvuldig, maar door andere soorten vertegenwoordigd: aan de meest gewone soort van Java, den in troepen levenden *loeloeng* (*S. Maurus*), beantwoordt op Sumatra eene gekuifde verscheidenheid (*S. Cristatus*); en de schuwe, eenzaam levende *soerili* (*S. Mitratus*) van eerstgemeld eiland wordt op het laatste vervangen door twee naauwverwante soorten, zamengevat onder den naam van *simpei* (*S. Melalophus* en *S. Flavimanus*). Onder de meerkatten komt de zeer verspreide *Cercopithecus Cynomolgus* op beide eilanden voor, maar de zachtzinnige *beroek* of Lamongsche aap (*Inuus Nemestrinus*, gemeenlijk Laponder-aap geheeten), die op Sumatra tot het plukken der

kokosnoten wordt afgerigt, is aan Java vreemd. De trage, den ganschen dag slapende en des nachts insecten jagende *Stenops Tardigradus* en eene soort van vliegende kat (*Galeopithecus Variegatus*) vertegenwoordigen op beide eilanden de halfapen of lemuringen, maar zoo het voorkomen van het spookdier (*Tarsius Spectrum*) op Sumatra, dat nog eenigzins onzeker schijnt, zich bevestigt ¹⁾, heeft ook hier dit eiland eene soort die op Java ontbreekt.

Van de handvleugeligen of vledermuizen kent men 37 soorten op Java tegen slechts 24 op Sumatra, waarvan 18 met Javasche overeenkomen. Onder de laatste noemen wij den bekenden *kalong* of vliegende hond (*Pteropus Edulis*), de grootste, talrijkste en wegens het goede voedsel, dat haar vleesch oplevert, ook tevens nuttigste soort. Het verschil bepaalt zich niet tot soorten; drie geslachten die op Java voorkomen (*Megaderma*, *Nycteris* en *Emballonura*) zijn op Sumatra niet waargenomen. Intusschen mag men aannemen, dat op Sumatra nog soorten zullen voorkomen, die tot dusverre aan de opmerksaamheid onzer natuuronderzoekers zijn ontsnapt.

Niet minder in het oog loopend is het verschil bij de verscheurende dieren, vooral bij de grootere soorten. Van de insektenetende zijn de sierlijke en dartele *toepeï's* (*Tupaja*, *Cladobates* of *Hylogale*) in twee soorten aan beide eilanden gemeen, terwijl Sumatra nog eene derde telt (*Hylogale Tana*). Ook hebben beiden den zeldzamen *Hylomys Suillus* en dezelfde soort van spitsmuis (*Sorex Myosurus*); maar Sumatra alleen de *Gymnura Rafflesii*, die in uiterlijk voorkomen naar de buideldieren van Amerika zweemt. Onder de kleinere vleeschetenden zijn aan beide eilanden gemeen *Mydaus Meliceps* of *sigoeng* (stinkdas), dien de natuur een verdedigingsmiddel schonk in den walgelijken reuk, dien hij van zich geeft als gevaren hem dreigen; *Lutra Leptonyx*, eene soort van otter, die zoowel in stille als wild bruisende stroomen gevonden wordt; de moedige en boosaardige *Herpestes Javanicus*, ook wel de Javaansche ichneumon genoemd; *Linsang Gracilis*, een diertje dat de inlanders onder de tijgers rangschikken en *matjan tjongkok* noemen; *Mustela Hardwickii*, eene soort van wezel, die op Java slechts op hooge bergen, op Sumatra daarentegen ook in de moerassige bosschen nabij het strand is aangetroffen; *Paradoxurus Musanga*, de bekende *moesang*, die gaarne in de koffijtuinen rondsluipst en op de koffijbessen aast,

¹⁾ Zeker is zijn voorkomen op het naburige Banka.

waarom hij soms koffij-rat genoemd wordt; en *Arctidis Penicillata* of de *bintoroeng*, die zich liefst in weinig toegankelijke bosschen met wilde woudvruchten voedt. Maar nevens deze soorten heeft Java alleen *Mydaus Orientalis* en *Paradoxurus Trivirgatus*; Sumatra alleen *Lutra Simung*, *Mustela Nudipes* en *Paradoxurus Leucomystax*. Of de wilde hond van Sumatra (*Canis Sumatranus*) van den *adjak* van Java (*Canis Rutilans*) al of niet verschilt, is nog niet uitgemaakt. De buitengewone schuwheid dezer dieren is oorzaak dat zij zich aan de nasporingen onttrekken. De civetkat van Sumatra (*Viverra Zibetha*) wordt op Java door de *Viverra Rasse* vervangen. Onder de kattensoorten zijn de gestreepte tijger (*Felis Tigris*) en de panther (*Felis Pardus*), alsmede de kleine *Felis Minuta*, aan beide eilanden gemeen, maar *Felis Macrocelis* en *Felis Planiceps* worden slechts op Sumatra gevonden. Eindelijk is het geslacht der beeren op Java in het geheel niet vertegenwoordigd, terwijl op Sumatra de Maleische beer of *broeang* (*Ursus Malayanus*) in het geheel niet zeldzaam is.

Wat de knaagdieren betreft is Sumatra bijzonder rijk aan eekhorentjes (*Sciurus*, in het Maleisch onder den naam van *toepei* begrepen). Het heeft daarvan acht soorten, waaronder drie die op Java niet voorkomen, terwijl daarentegen Sumatra twee Javasche soorten mist. Van de vliegende eekhorens heeft men op Sumatra alleen *Pteromys Nitidus* waargenomen, op Java, behalve deze, nog drie andere soorten. De soorten van ratten zijn op beide eilanden dezelfde. Daartoe behoort *Mus Decumanus*, de gewone of bruine rat, die, uit Azië afkomstig, thans ook in Europa de zwarte rat schier geheel verdrongen heeft. De roode bosch-rat van Java (*Pithechir Melanurus*) is op Sumatra niet waargenomen. Van de stekelvarkens bezitten beide eilanden den *Lundak* (*Hystrix Fasciculata*), maar *Hystrix Macroura* behoort alleen aan Sumatra. Eindelijk mist laatstgenoemd eiland het geslacht haas, dat op Java door *Lepus Nigricollis* vertegenwoordigd is.

Uit de orde der tandeloozen bezit de geheele Archipel slechts eene enkele soort, het Javaansche schubdier (*Manis Javanica*), dat ook op Sumatra niet ontbreekt.

Maar nergens loopt het verschil tusschen de beide eilanden meer in het oog dan in de orde der dikhuidigen. Het geslacht olifant, in het algemeen meer aan het vaste land van Azië eigen, leeft op Sumatra in eene slechts hier voorkomende soort (*Elephas Sumatranus*), terwijl het op Java in het geheel niet gevonden wordt.

De rhinoceros die Java bewoont (*Rhinoceros Sondaicus*), verschilt van dien van Sumatra (*Rhinoceros Sumatranus*), daar de eerstgenoemde slechts één hoorn bezit en laatstgenoemde een tweeden kleineren, dien hij boven den gewonen draagt, met de Afrikaansche soorten gemeen heeft. Ook de tapir van Sumatra wordt op Java gemist. Van de wilde zwijnen wordt *Sus Villatus* op beide eilanden, *Sus Verrucosus* alleen op Java gevonden. Het voorkomen van den hippopotamus op Sumatra, door MARSDEN verdedigd, wordt thans algemeen voor eene fabel gehouden.

Onder de herkauwers eindelijk is het geslacht *Bos* op Java vertegenwoordigd door den *banteng* of wilden stier (*Bos Sondaicus*), terwijl het op Sumatra geen vertegenwoordiger heeft; daarentegen mist Java het geslacht *Antilope*, terwijl Sumatra de schuwe *Antilope Sumatrensis* bezit. Van de herten is de *kidang* of *mintjak* (*Cervus Muntjac*) op beide eilanden aanwezig, maar het waterhert (*Cervus Equinus*, *Mendjangan Ajer* der Maleijers), dat in de moerassen in afzondering leeft, wordt alleen op Sumatra gevonden, terwijl daarentegen de *Roesa* (*Cervus Russa*), die op Java zoo bijzonder menigvuldig is, op Sumatra niet schijnt te zijn waargenomen. Eindelijk is het sierlijk en snelvoetig geslacht der muskusdieren (*Moschi*) op Java door eene eigene soort (*Moschus Javanicus*), op Sumatra door den meer verbreiden *Napoeh* (*Moschus Napu*) vertegenwoordigd.

Aan het groote verschil dat wij in de zoogdieren tusschen Java en Sumatra hebben opgemerkt, beantwoordt een niet minder in het oog loopend verschil van vogelen. Daar de straat, die beide eilanden scheidt, slechts 15 palen breed en nog met eilandjes bezaaid is, kan er ten opzichte der vogels, die zich, gelijk vele roof- en watervogels, aan verre togten wagen, natuurlijk geene scherpe scheiding zijn, maar des te scherper is zij in de geslachten der neushoornvogels (*buceros*), der *pitta's*, der baardvogels (*bucco*), der koeroekoes (*trogon*), der eurylaimen enz., vooral ook in de orde der duif- en hoenderachtige vogels en al het kleine gevogelte, dat in de lommer der digte bosschen huist. Hier zijn de soorten van beide eilanden met weinige uitzonderingen verschillend; waar de soorten dezelfde zijn, hebben de exemplaren van Sumatra doorgaans grooter gestalte en schitterender vederdes.

Enige weinige voorbeelden van geslachten, die meer bepaald met het oog op de verbreiding over de eilanden van den Archipel onderzocht zijn, zullen den aard van het verschil

nader ophelderen. Van den neushoornvogel (*Ang-gang*) heeft Sumatra negen soorten, Java slechts drie, waarvan twee ook onder de Sumatrasche voorkomen. De fraai gekleurde *pitta's*, naauw verwant met de lijsters, maar door hun bouw bestemd om op den grond, niet op de boomen te leven, zijn op Sumatra vertegenwoordigd door vier soorten, waaronder *P. Venusta* en *P. Boschi* door schoonheid uitmunten, allen verschillend van *Pitta Cyanura*, de eenige soort van Java. Bij de honigvogels (*Nectariniæ*), de colibri's der oude wereld, is het verschil minder groot. Van de echte nectariniën zijn zes soorten aan beide eilanden gemeen, terwijl Sumatra drie eigen soorten telt, Java slechts ééne. Van de verwante arachnotheren heeft Sumatra vijf soorten, waarvan drie of vier ook op Java voorkomen. De argus-fazant (*Argus Giganteus*), een der schoonste vogels van Sumatra, wordt op Java geheel gemist. De staart van dezen vogel is meer dan drie voet lang en de slagpennen der vleugels zijn over hare geheele lengte getooid met eene rij van vlekken in den vorm van oogen, waarvan de tint aan het oude brons doet denken. Deze vogels leven in boschrijke streken en de mannetjes komen bijeen om te spelen en met hunne vederen te pronken, even als dit elders de paradijsvogels doen. Het vleesch van den argus is zeer smakelijk, maar zijn gekrijsch, waaraan hij den inlandschen naam *koewan* ontleend, even onaangenaam als dat van den paauw. Hij wordt gemakkelijk levend gevangen door strikken te stellen op plaatsen waar hij komt spelen of pronken, of waar de mannetjes de wijfjes vervolgen, maar komt daarentegen niet ligt onder schot. De paauw van Sumatra schijnt dezelfde te zijn als die van Java (*Pavo Muticus* of *Spiciferus*), maar in het met de paauwen verwante geslacht der spoorvogels schijnt de fraai gevederde *Polyplectron Chalcureum* alleen aan Sumatra eigen te zijn.

Het verschil tusschen de beide eilanden verloochent zich evenmin in de reptiliën. De krokodil van Sumatra verschilt, wel is waar, niet van dien van Java, maar bij de schildpadden zien wij de gewone verhouding weder te voorschijn treden, ten minste wanneer wij afzien van de zeeschildpadden, daar deze een element bewonen, dat aan hunne verspreiding geene bepaalde grenzen stelt. Van de zoetwater- en land-schildpadden kent men vier soorten van Sumatra en vijf van Java; onder deze zijn er slechts twee aan beide eilanden gemeen. Ook tusschen de slangen van beide eilanden bestaat groot verschil. Nemen wij tot voorbeeld de

vergiftige slangen van het geslacht *Trigonocephalus*. Sumatra heeft daarvan drie soorten, *Viridis*, *Wagleri* en *Formosus*, die allen groen van kleur zijn en den staart kunnen ineenrollen, om zich aan de boomtakken te klemmen; Java heeft slechts twee soorten, waarvan *Punicus* wel een rolstaart heeft, maar bruin van kleur is, en *Rhodostoma* zeer van alle andere soorten van den Archipel afwijkt en ook geen rolstaart bezit.

Het zou ons te ver leiden en een te omslagtig onderzoek vorderen, indien wij wilden voortgaan het verschil ook in de andere afdeelingen van het dierenrijk aan te toonen. Het ontwijfelbaar gezag van den Heer TEMMINCK kan ons ten waarborg strekken, dat ook onder de visschen en ongewervelde dieren een groot aantal op Sumatra voorkomen, die men op Java niet vindt ¹⁾. Wij willen nog één merkwaardig voorbeeld noemen, daar het voor een bekend natuuronderzoeker, den Heer WALLACE, een punt van bijzondere nasporingen heeft uitgemaakt. Die schrijver had 21 soorten van ridder-kapellen (*Papilioniden*) op Sumatra leeren kennen, en 27 soorten op Java. Onder deze waren slechts 11 soorten aan beide eilanden gemeen. Onder de Sumatrasche soorten, aan WALLACE bekend, is waarschijnlijk niet begrepen de prachtige, eerst voor weinige jaren door LUDEKING ontdekte *Papilio Trogon*, die, daar hij op Java onbekend is, het aantal der soorten waardoor beide eilanden verschillen nog met één vermeerderd ²⁾.

Vergelijken wij de Fauna van Sumatra met die van Borneo, dan vinden wij ook wel eenig verschil, maar in het algemeen eene veel grootere overeenkomst dan tusschen de Fauna van Sumatra en Java. Borneo heeft met Sumatra den *orang hoelan* gemeen; of de soort geheel dezelfde is mag nog betwijfeld worden. De *Semnopithecus Cristatus*, de *Inuus Nemestrinus*, de *Tarsius Spectrum*, de *Galeopithecus Variegatus*, allen apen en half-ape die Sumatra van Java onderscheiden, komen op Borneo voor. De *bintangan* of neusaap van Borneo (*Semnopithecus Nasicus*) is volgens oude getuigenissen ook op Sumatra te huis, ofschoon onze latere natuuronderzoekers hem daar niet hebben gevonden. De Fauna van Borneo is voor een

¹⁾ *Coup d'oeil*, Vol. II, pag. 93.

²⁾ Deze overschoone vlinder, die zijn naam aan de overeenkomst zijner kleuren met den vogel *Trogon Resplendens* dankt, is beschreven en afgebeeld in het derde Deel van het *Tijdschrift voor entomologie* (1860).

groot deel nog te weinig bekend, dan dat zij ons vergunnen zou die toenadering door vele zekere voorbeelden te staven. Zoo is b. v. door onze natuuronderzoekers geen olifant of rhinoceros op Borneo gezien. Olifantstanden van Borneo's Oostkust te Singapore ¹⁾ aangebragt, hebben evenwel het zekere bewijs geleverd, dat dit dier aan Borneo niet geheel vreemd is of althans geweest is, maar de mogelijkheid blijft bestaan dat het er door de Chinezen van het vaste land van Azië is ingevoerd. Ook de berigten omtrent het voorkomen van rhinocerosen zijn niet geheel te vertrouwen, en laten het in ieder geval onzeker of de soort met die van Sumatra of met die van Java overeenkomt. Onder de dieren die Sumatra van Java onderscheiden, heeft het echter nog met zekerheid de volgende met Borneo gemeen: *Pteropus Funereus*, *Hylogale Tana*, *Lutra Simung*, *Felis Macrocelis* en *Planiceps*, *Mustela Nudipes*, *Viverra Zibetha*, *Paradoxurus Leucomystax*, *Ursus Malayanus*, *Sciurus Modestus* en *Exilis*, *Tapirus Indicus*, *Moschus Napu* en *Cervus Equinus*. Ook de Argusfazant is aan Borneo met Sumatra gemeen en van de neushoornvogels heeft men er zes soorten waargenomen, allen, behoudens eene kleine verscheidenheid in één, met soorten van Sumatra overeenkomende, terwijl van de 21 soorten van Papilioniden, die door WALLACE op Sumatra zijn waargenomen, 20 ook voorkomen op Borneo.

Het ontbreekt evenwel ook niet aan punten van verschil tusschen Borneo en Sumatra, en van overeenstemming tusschen Borneo en Java juist daar waar laatstgenoemd eiland van Sumatra verschilt. Zoo mist Borneo b. v. geheel den tijger, den panther en de antilope, heeft het in *Hylobates Concolor* een gibbon die zoowel van de soorten van Java als van Sumatra verschilt, heeft het een eigen toepi in *Hylogale Murina*, en nevens *Viverra Zibetha* een eigen civetkat in *Viverra Boiei*, drie eigen soorten van eekhoorns, een eigen wildzwijn in *Sus Barbatus*, en in *Potamophilus Barbatus* zelfs een eigen geslacht van zoogdieren, dat nergens elders wordt weêrgevonden. Ook heeft het drie eigen soorten van *Pitta's*, zoowel van die van Java als van Sumatra verschillende, en drie eigen soorten van zoetwater- en landschildpadpen, nevens eene die het met Java en Sumatra beiden en eene die het alleen met Java gemeen heeft. Merkwaardige voorbeelden van overeenstemming met Java, bij afwijking van Sumatra,

biedt het vooral nog in *Cervus Russa* en *Bos Sondaicus*. Maar welligt teekent niets beter de verhouding van Borneo tot Java en Sumatra beiden dan zijne Papilioniden. Het telt daarvan 29 soorten, waarvan het er 20 met Sumatra en even zoo veel met Java gemeen heeft, wat, in vereeniging met hetgeen de zoogdieren en vogelen ons leeren, duidelijk toont, dat Sumatra en Java beiden eene veel naauwere betrekking tot Borneo hebben dan tot elkander.

Vergelijkt men echter Sumatra, Java en Borneo, wat hunne Fauna betreft, met de eilanden ten Oosten eener lijn, die door straat Makassar en straat Lombok getrokken wordt, dan vertoonen zich de drie eerstgenoemde eilanden te zamen als deelen van één groot zoologisch gewest, dat met het vaste land van Azië zamenhangt, en de overige met hunne schier geheel Australische Fauna, hun buideldieren en papegaaijen, hun paradijvogels en megapodii, en hun gebrek aan apen en katten, herkauwers en dikhuidigen, als deelen van een geheel verschillend zoologisch gewest, dat even naauw met Australië verbonden is. Wel hebben ook Celebes en Batjan apen, maar het zijn uitsluitend bavianen, die in het Westen van den Archipel niet voorkomen; wel hebben Sumatra, Java en Borneo ook papegaaijen, maar het zijn uitsluitend de soorten met geringden nek, het ondergeslacht *Palaeornis*, dat aan de overzijde van Straat Makassar nergens meer vertegenwoordigd is. Neemt men hierbij in aanmerking, dat de zeeën die Sumatra, Java en Borneo van het vaste land en van elkander scheiden, zeer ondiep zijn, maar daarentegen de grenslijn van dit met het Indische vastland zamenhangend gewest door zeer diepe wateren gevormd wordt, dan kan het wel naauwelijks twijfelachtig zijn, of de Indische Archipel is gesplitst in twee groote deelen, waarvan het eene in geologischen oorsprong even zeker met Australië als het andere met Azië verbonden is. Het zal de taak der botanici zijn te onderzoeken, of ook in de geographische verbreiding der planten steun voor dit gevoelen te vinden is. De enkele bijzonderheden die wij hier zouden kunnen aanvoeren, staan nog te veel op zich zelf, dan dat wij er groote waarde aan kunnen toekennen. Maar vormen werkelijk, gelijk reeds boven werd aangeduid, Java, Sumatra en Borneo de deelen van een zamenhangend hooggebergte, waarvan, ten gevolge eener daling van den bodem, welligt in verband staande met het ontstaan der vulkanen van Sumatra en Java, de lagere deelen door de zee bedekt zijn, dan

¹⁾ Zie *Singapore-Freepress* van 5 Sept. 1851.

zal men al verder door de onderlinge verhouding van de Fauna der drie eilanden tot de conclusie gevoerd worden, dat de zamenhang van Java met Sumatra het eerst werd verbroken en die van Sumatra met Borneo het langst bleef bewaard¹⁾.

Het dierenrijk draagt tot de voeding, den handel, de nijverheid, in één woord tot de welvaart der bevolking van Sumatra bij door de veeteelt, de jacht, de visscherij en de inzameling eeniger dierlijke produkten, die in de bosschen gevonden worden.

Van de tamme runderen, die 'op de Oost-Indische eilanden niet inheemsch, maar van elders aangebragt zijn, is de buffel of *karbau* de gemeenste en meest verbreide soort. Waarschijnlijk werd hij er door de Hindoes te gelijk met de rijstkultuur ingevoerd. In den loop der eeuwen is hij van het oorspronkelijke Indische ras eenigzins afgeweken, zoodat hij thans eene eigene verscheidenheid (*Bos Bubalus*, var. *Sondaica*) vormt. Hij wordt op Sumatra even als op Java gemeenlijk gebezigt als trek- en ploegdier, maar zoo het schijnt merkelyk meer tot voedsel aangewend. Witte buffels worden echter zelden gegeten, daar men hun vleesch voor ongezond houdt. In de bosschen van Sumatra leven soms kudde wilde buffels (*Karbau djalang*), die men echter niet als tot de oorspronkelijke Fauna des eilands behoorend, maar slechts als verwilderd beschouwen moet. De oorzaak dier verwildering wordt aangeduid door hetgeen het regeringsverslag over 1861 omtrent Palembang aanmerkt: „het vee loopt „in het wild rond, waardoor het veeltijds eene „prooi wordt van tijgers en op sommige „plaatsen tot den wilden staat overgaat.” De wilde buffel is even vlug als zich de tamme door traagheid onderscheidt²⁾.

¹⁾ Vgl. over dit onderwerp WALLACE, *Over de zoölogische geographie van den Indischen Archipel*, Gids, 1864, Dl. II, blz. 164 vv., en *Over de physische geographie van den Indischen Archipel*, Tijdschrift voor Nederl. Indië, 1865, Dl. II, blz. 1 vv.

²⁾ In het werkje van den Heer PRUYS VAN DER HOEVEN, *Een woord over Sumatra*, I, blz. 63, vinden wij over de buffels in Benkoelen de volgende merkwaardige plaats, die op die wilde buffels een geheel ander licht werpt en ons in een nieuw voorbeeld toont, hoe doelmatig soms de handelingen van den inlander zijn, waar zij bij oppervlakkige beschouwing ons geheel verkeerd voorkomen, en hoe vaak wij hem zorgeloosheid verwijten, waar hij dit verwijt geenszins verdient: „Ge weet dat „de eigenaars van de groote kudde buffels of „karbouwen — die ze gemaks- en veiligheidshalve

De *Sapi*, die als het rund in engeren zin beschouwd wordt, behoort tot het gewone Indische of Zebu-ras; op Java echter is dit ras niet zelden met den *banteng* gekruist, terwijl er ook soms Europesche koeijen zijn ingevoerd, zoodat er de runderen voor een groot gedeelte uit bastaarden van verschillende vermengingen bestaan. Op Sumatra zijn in Padang en de Padangsche bovenlanden de runderen doorgaans kleiner, fijner en sierlijker gebouwd dan op Java, en bijna zonder uitzondering vaal geelrood van kleur, behalve de billen en de benedenhelft der pooten, welke deelen doorgaans wat liechter en witachtig zijn. Even als op Java is er bij den stier de bult boven de schoff, die het Zebu-ras kenmerkt, weinig of niet te bespeuren. In Benkoelen en de Lampongs vindt men meer het zuivere Zebu-ras van Bengalen, welks stieren zich door een hoogen bult doen kennen. In het Gouvernement der Westkust wordt het rundvee meer dan de buffel voor kar en ploeg gespannen; in Benkoelen en de Lampongs wordt, gelijk op Java, bij voorkeur de buffel tot den arbeid gebruikt. Trouwens het getal runderen is daar, even als in Palembang, zeer onbeduidend.

Het paard is mede sedert onheugelijke tijden op Sumatra ingevoerd. Volgens CRAWFURD onderscheidt men er de rassen van Atjih en

„in een staat van verwildering laten losloopen,
„waardoor ze bij geen mogelijkheid gestolen kun-
„nen worden en zich beter dan in de kralen tegen
„de tijgers kunnen verdedigen — ieder een afzon-
„derlijk teken aan de ooren van hun vee hebben
„gemaakt, welke teekens behoorlijk in het register
„zijn aangegeven. Iedere vier jaar nu vereenigen
„zich de eigenaars en drijven de buffels in een
„daartoe gemaakte kraal, die, fuiksgewijze ver-
„vaardigd, uitloopt in een sterk omheind moeras,
„met een naauwe opening. Zijn de buffels allen
„binnen, dan wordt de valdeur digtgelaten en
„ieder merkt nu de jonge buffels, die den hem
„toebehoorenden troep volgen. Die welke zij er
„uit willen houden om te verkoopen, te slagten
„of te dresserien, worden met rotan-touwen om de
„horens gegooid, aan de omheining vastgemaakt
„en de anderen weér losgelaten. Zijn er volwas-
„sen buffels die zoo verwilderd zijn, dat zij niet
„in een kraal kunnen gedreven worden en die dus
„ongemerkt zijn en waarvan alzoo de eigenaar
„onbekend is, dan heeft het hoofd, in wiens dis-
„trikt zulk een buffel zich vertoont, het regt dien
„te schieten. De eerste heeten *karbau betingas*,
„de tweede *karbau djeroendjoengan*. Dit schieten
„moet echter niet heimelijk geschieden, en de
„ooren en de horens waaraan men kan zien dat
„het dier volwassen was, in de kampong vertoond
„worden.”

Batoe-bara; beiden zijn klein (kleiner nog dan het Javasche paard), maar vlug en beter geschikt voor trek- dan voor rijdier. Pogingen in de laatste jaren door het Gouvernement aangewend om door Makassaarsche dekhangsten het paardenras in de Padangsche bovenlanden te verbeteren, hebben weinig resultaat gehad. In het geheel wordt over de zorgeloosheid van den inlander met betrekking tot zijn vee geklaagd, ofschoon men getracht heeft zelfs door het houden van tentoonstellingen de belangstelling te verlevendigen ¹⁾.

Geiten vindt men op Sumatra in Atjih, op de Westkust en in Palembang. Zij dragen den naam *Kambing*, terwijl de *Antilope Sumatrensis* door de inlanders *Kambing hoetan*, boschgeit, genoemd wordt. Men zou kunnen gissen dat de tamme geit van die boschgeit afstamt,

¹⁾ Mr. A. E. CROCKEWIT, *Twee maanden in de Padangsche Boven- en Benedentanden*, Gids, 1866, Dl. IV, blz. 306.

doch het is waarschijnlijker dat zij door de Hindoes is ingevoerd. De schapen zijn stellig van vreemden, waarschijnlijk Europeschen oorsprong. Hun getal is zeer gering en zal tot dat der geiten staan ongeveer als 1 tot 6 of 8.

De jongste regeringsverslagen bevatten omtrent den veestapel op Sumatra de volgende opgaven, die ons eenigermate een denkbeeld daarvan geven kunnen, ofschoon naar het eigen oordeel der regering die opgaven niet geheel te vertrouwen zijn, en bovendien niet genoegzaam blijkt over welke gewesten zij zich uitstrekken. Wat Palembang betreft is het b. v. niet waarschijnlijk dat die opgaven ook betrekking hebben tot de gewesten die destijds nog onafhankelijk waren en dit ten deele nog zijn, of zelfs tot Djambi, waar het bestuur ten deele aan den Sultan gelaten is. Bij de opgaven omtrent Palembang in 1862 is de opmerking gevoegd, dat zij niet uit alle distrikten waren ingekomen.

		SUMATRA'S WESTKUST.	BENKOELEN.	LAMPONGS.	PALEMBANG.
Buffels.	1860	177,251	onbekend	6,809	onbekend
"	1861	176,504	"	7,536	9,898
"	1862	177,621	18,035	onbekend	12,870
"	1863	175,867	12,979	8,243	15,935
Runderen.	1860	107,457	onbekend	onbekend	onbekend
"	1861	108,220	"	"	175
"	1862	114,196	584	"	265
"	1863	122,450	503	345	332
Paarden	1860	15,454	onbekend	onbekend	onbekend
"	1861	13,983	"	"	35
"	1862	14,807	170	"	18
"	1863	13,992	296	349	117
Schapen en geiten .	1860	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend
" " "	1861	"	"	"	12,704
" " "	1862	18,573	"	"	12,862
" " "	1863	onbekend	"	7,735	19,562

In Mandailing en Angkola werden door de Bataksche bevolking in vroeger tijd veel varkens gehouden. Het regeringsverslag over 1862 begroot het aantal dier dieren in het Gouvernement der Westkust nog op 8,240; doch het volgende verslag zegt, dat, wegens de toename van het Islamisme, het houden van varkens schier geheel heeft opgehouden.

De veeteelt schijnt betrekkelijk niet onbelangrijk te zijn bij de onafhankelijke Bataks.

De verslagen van 1861 en 1863 gewagen van een invoer van buffels en runderen uit die gewesten in de Padangsche bovenlanden, Mandailing en Angkola. Geiten worden op de Westkust aangebragt van het eiland Si Maloe. De Lampongs ontvangen eenige paarden en runderen van Java; Palembang daarentegen eenige buffels uit de Lampongs.

Het tam gevogelte van Sumatra bestaat vooral uit hoenders, duiven, eenden en ganzen.

De hoenders zijn op Sumatra ongeveer zoo algemeen als in de meeste andere landen. Zij stammen vermoedelijk af van den boschhaan (*hagam hoetan* of *biroega*), door onze ornithologen *Gallus Bankiva* genoemd, die aan Sumatra met Java, maar ook met het vasteland van Indië gemeen is, en dien men gewoonlijk voor den stamvader ook van onze Europeesche hoenders houdt. Onder de tamme hoenders onderscheidt men verschillende rassen; MARSDEN noemt eene kolossale soort, *djago* geheeten en zoo groot, dat hij een haan van eene gewone tafel zag pikken, en eene zeer kleine, die *bantam* genoemd wordt. Gelijk de meeste andere eenigzins meer beschaaftde volken van den Archipel, zijn ook de Maleijers van Sumatra hartstogtelijke liefhebbers van hanengevechten (*saboeng*) en men vindt op vele plaatsen opzettelijk daarvoor ingerigte vechtbanen (*galang-gang*), waarin de hanengevechten naar bepaalde regelen gehouden worden. Evenwel laten zij ook buiten de banen hanen tegen elkander los, zoo vaak de gelegenheid zich daartoe aanbiedt. De Maleijers geven, even als de Engelschen, aan de vechthanen kunstmatige sporen; de regte heeten *golok*, de zeisvormige *tadji*. Door het gebruik dezer kunstmatige sporen wordt het gevecht misschien bloediger, maar niet wreeder, daar het spoediger beslist is. De gewone verderfelijke gevolgen van iedere hartstogtelijke speelzucht blijven ook bij deze hanengevechten niet achter, waarom zoowel de Padries als vele Nederlandsche beambten pogingen hebben aangewend om ze zoo veel mogelijk tegen te gaan. Doch de eenige vrucht daarvan is geweest, dat men in het geheim voldeed aan eene neiging, die vroeger in het openbaar bevediging vond. Men kent zelfs een geval waarin de bevolking van zeker distrikt, waar de hanengevechten verboden waren, naar een naburig verliiep, zoodat het verbod moest worden ingetrokken¹⁾.

Van duiven vindt men op Sumatra vele fraaije soorten, o. a. eene lichtbruine soort, die *balam*, en eene groene, die *poenei* heet; terwijl van deze laatste fraaije verscheidenheden voorkomen, zoo als *poenei andoe*, donker karmozijnrood met wit, en *poenei djamboe*, groen met paarsch, zoodat zij de kleuren van de *djamboe* nabootst, aan welke vrucht zij haren naam ontleent. Uit MARSDEN blijkt, dat de Sumatranen somtijds duiven houden en met rijst voeden; maar hij gewaagt van geen be-

¹⁾ Zie PRUYS VAN DER HOEVEN, *Een woord over Sumatra*, I, blz. 64.

paald onderscheid in soort tusschen de tamme en wilde.

De wilde eend van Sumatra en Java is de *Anas Arcuata*, eene kleine, maar fraaije soort, op Java *meliwi*, in het Maleisch *balibis* geheeten. Geheel verschillend hiervan is de gewone tamme eend, *itik*, die van elders schijnt ingevoerd. De gans, die slechts weinig voorkomt, wijst zelfs door haren Sanskrietschen naam (*hangsa* of *gangsā*) hare Hindoesche afkomst aan.

De jagt heeft zoowel de vernieling van schadelijke dieren ten doel, als de verkrijging van het vleesch van sommige als voedsel en van de voorwerpen die andere voor den handel leveren. Ofschoon de olifanten in sommige gedeelten van Sumatra zeer menigvuldig zijn en er soms in scholen van 25 en meer worden aangetroffen¹⁾, die elke plantaadje, waarheen het toeval hen voert, met geheele verwoesting bedreigen, en ofschoon deze dieren in hunne slaglanden een produkt van groote waarde opleveren, wordt er echter zelden jagt op gemaakt. Men tracht hen echter somtijds te vergiftigen door suikerriet met rattenkruid te leggen langs de wegen die zij gewoonlijk betreden. De olifanten nemen, zoodra zij de werking van het gif beginnen te voelen, de wijk naar eenzame boschstreken. De waarde der tanden verschilt naar hunne grootte en zwaarte; de gemiddelde prijs wordt door den Heer DE STURLER²⁾ op f 180 de pikol gesteld. De inzameling van ivoor (*gading*) bepaalt zich meest tot de tanden van doode olifanten die in de bosschen gevonden worden, maar aan het zogenaamd levend ivoor wordt, om de meerdere doorschijnendheid, eene grootere waarde toegekend. Het ivoor van Palembang wordt meestal naar China uitgevoerd, en men beweert dat de inzameling voor groote uitbreiding vatbaar zou zijn. Vroeger was de kunst van de olifanten te temmen en af te rigten, zoo gewoon in Hindostan, ook op Sumatra niet onbekend. Men vindt ze in oude reisverhalen vaak vermeld als door de Vorsten van Atjih tot staatsie aangewend.

¹⁾ PRUYS VAN DER HOEVEN, *Een woord over Sumatra*, I, blz. 50, zag in Benkoelen eene kudde van meer dan honderd olifanten door een *alang*-veld trekken. Vgl. ook W. A. VAN REES, *Herinneringen uit de loopbaan van een Indisch Officier*, 1^e Serie, I, bl. 154, en het verhaal eener olifantenjagt in het *Tijdschrift voor Nederl. Indië*, Jaarg. VIII, Dl. 4, bl. 97.

²⁾ *Proeve eener beschrijving van Palembang* (1843), blz. 119.

De rhinoceros-hoornen (*tjoela*) zijn een artikel, waarvan de waarde hoofdzakelijk door het bijgeloof van Arabieren en Chinezen wordt bepaald. Zij meenen dat zulk een hoorn, als amulet verwerkt en gedragen, een onfeilbaar behoedmiddel is tegen ongelukken; ook bestaat hier en daar de meening, dat een beker van rhinoceroshoorn vervaardigd door zekere teekenen toont of de drank dien hij bevat, vergiftigd is. Zulk een hoorn heeft dus in den handel eene waarde van tien tot twintig gulden en soms meer. Ook maken de Chinezen van de rhinoceros-huid, versch in reepen gesneden, eene soort van zweepen; sommige deelen van het dier behooren bovendien tot hunne *materies medica*. De neushoorn van Sumatra is kleiner en minder moedig dan die van Java, waarom ook de jagt op hem minder gevaarlijk is. De Maleijers vangen de neushoorns even als de tapirs levend in kuilen, die met takken en dorre bladeren bedekt worden, en, met gespleten boomstammen of paalwerk rondom voorzien, aan het eens gevangen dier elken uitweg afsnijden.

Ofschoon de tijgers op Sumatra niet zelden het leven van den mensch belagen ¹⁾, bestaat er ook tot bestrijding van dezen vijand weinig ijver bij de bevolking, in weêrwil zelfs der premiën (ten bedrage van f 22 per stuk), die het Gouvernement op het dooden van tijgers heeft gesteld. Zij worden echter somtijds geschoten of men vangt ze door middel van vallen op verschillende wijzen ingerigt, of benut de gelegenheid, verschaft door de gewoonte van den tijger om de prooi, die hij gedood heeft, eerst den volgenden nacht te verslinden, tot het bereiden van water met rattenkruid, waaraan hij zijnen dorst lescht, na zijn honger verzadigd te hebben.

Een ander dier dat de inlander ongaarne doodt, ofschoon het menig menschenleven aan zijne vraatzucht opoffert, is de krokodil. In beide die gevallen, gelijk ook in dat van den olifant, schijnt daarvoor eene gemeenschappelijke reden te bestaan: een geloof van verwantschap van deze dieren met den mensch, dat vermoedelijk samenhangt met de Hindoesche leer der zielsverhuizing, die niet zonder invloed op de bevolking van den Archipel is gebleven.

¹⁾ PRUYS VAN DER HOEVEN, *Een woord over Sumatra*, I, blz. 51, zegt dat eens in het Benkoelensche distrikt Tallo, op eene bevolking van 7,000 zielen, in acht maanden tijds 65 menschen eene prooi der tijgers werden.

De groote hertenjagten, zoo geliefd bij de Vorsten en aanzienlijken op Java, in Bandjermasin en op Zuid-Celebes, schijnen op Sumatra niet in zwang te zijn. En dit is niet te verwonderen. Het waterhert, de eenige groote soort van dat eiland, is niet zeer menigvuldig, komt nooit bij troepen en zelfs alleen in den bronstijd bij paren voor, en kiest zijn verblijf in waterrijke en moerassige wildernissen. Ook is zijn vleesch minder geurig, grover en drooger dan dat van *Cervus Russa*, de gewone soort van Java. Ook de Muntjak of Kidjang (*Cervus Muntjac*), die meer op onze reeën gelijkt, leeft in het hoog gebergte of de woeste kuststreken alleen of bij paren; en vele inlanders hebben van zijn vleesch een bijgeloovigen afkeer. De uiterst schuwe antilope of wilde geit van Sumatra kan slechts door strikken gevangen worden. De wilde zwijnen, die zeer menigvuldig zijn, worden voornamelijk slechts gedood om de groote schade, die zij in de rijst en andere plantsoenen aanrigten; door de Mohammedaansche bevolking althans wordt hun vleesch, als onrein, niet gegeten. De civetkatten tracht men levend te vangen, om ze half getemd in kooijen te houden, uit hoofde der kostbare, bij aanzienlijke inlanders zeer geachte reukstof, die zij afscheiden. Op vogels wordt zelden geschoten, doch men vangt ze door strikken van *idjoek* (gemoeti), die soms vademen lang zijn en waarin zij zich met de pooten verwarren, of door eene soort van knippen.

Van oneindig veel meer belang dan de jagt voor de voeding en de nijverheid der bevolking is de vischvangst. De verscheidenheid van zeevisch, die de kusten van Sumatra oplevert, van zoetwatervis, die zijne rivieren en meren bevolkt, is even groot, als dit in het algemeen op de eilanden van den Archipel het geval is. Omtrent de visscherijen van Palembang lezen wij bij den Heer DE STURLER ¹⁾ het volgende: „Buiten aan de Soengsang is „de eenige plaats waar langs de kust geregeld „gevischt wordt. De geschikte tijd hiertoe is de „Oost-moeson; in het overige gedeelte van het „jaar houdt men zich meestal bezig met het „herstellen der oude of het breijen van nieuwe „netten. Het voorname net, dat tot visschen „gebezigd wordt, is de zegen, die van 50 tot „100 vademen lengte heeft. Voor de kampong „Soengsang, die aan den gelijknamigen mond „der Soengsang ligt, is de visscherij, nevens

¹⁾ *Proeve eener beschrijving van Palembang* (1843), bl. 154.

„ het maken van *atap* uit de bladeren van den
 „ poelpalm (*nipah-palm*), het eenige middel van
 „ bestaan. Ten gevolge van den verren afstand
 „ van de hoofdplaats en van andere doesons
 „ wordt de visch meestal gezouten en gedroogd;
 „ zij dient, behalve eenigen uitvoer naar het
 „ eiland Banka, alleen tot binnenlandsch ge-
 „ bruik. Alleen de *tripang* (*holothuria*), die
 „ soms ver van de kust op de rotsbanken ge-
 „ vangen wordt, dient tot uitvoer en wordt
 „ door de Chinezen gebruikt om aan eenige
 „ vloeibare spijzen eene zekere lijvigheid bij te
 „ zetten.

„ Aan de zeer schaars bevolkte mondingen
 „ der overige in zee uitwaterende rivieren
 „ wordt uit vrees voor menschenroof zelden
 „ gevischt. Maar de binnenlandsche vische-
 „ rijen in de uitgestrekte meren leveren aan
 „ een gedeelte der bevolking een middel van
 „ bestaan op, en uit die der beneden-rivieren
 „ wordt de hoofdplaats van levende visch voor-
 „ zien, terwijl de overige voorraad, voor ver-
 „ zending naar elders, bij het vuur gedroogd
 „ of ingelegd wordt.”

MARSDEN maakt ons bekend met eene bij-
 zondere manier van vischvangst, die op Su-
 matra (en naar wij meenen ook elders in den
 Archipel) in gebruik is. De wortel van een
 zekere klimplant, *toeba* genaamd (*Anamirta*
Cocculus en *Anamirta Flavescens*), die sterk
 narcotische eigenschappen bezit, wordt in het
 water gelegd, met dat gevolg dat de visschen
 bedwelmd worden, en, schijnbaar dood, op de
 oppervlakte drijvende, met de hand kunnen ge-
 grepen worden. Dit geschiedt vooral in de
 kommen die langs de kusten door de koraal-
 riffen gevormd worden, en, door den vloed ge-
 vuld, daar zij geene uitwatering hebben, het
 water bij eb niet kunnen loozen. Dezelfde
 schrijver spreekt ook met veel lof van de
 vaardigheid der bewoners van Sumatra in het
 maken en gebruiken van werpnetten, die op
 de kusten bijna in geen huisgezin ontbreken.
 Het garen daartoe dienende is het reeds vroe-
 ger vermelde *poelas* of *keloewi*. De sijnheid
 van het werk, dat de inlanders zonder behulp
 van werktuigen verrigten, wekt onze billijke
 verbazing. MARSDEN spreekt van een zijden
 net, vervaardigd in de Padangsche bovenlan-
 den, waarvan de mazen niet breeder waren
 dan de dikte van een nagel, en dat ter wijdte
 van 16 voet kon worden uitgezet. Met zulke
 netten worden kleine visschen gevangen in het
 meer van Singkarah.

De bewoners van de monden der rivier van
 Siak vinden hun voorname middel van bestaan

in het visschen van eene soort van elft, *troe-*
boek genaamd (*Alausa Macrurus* en *Alausa Cle-*
nolopsis), waarvan de kuit (*telor troeboek*) wordt
 gezouten en naar alle deelen van den Archipel
 verzonden, daar zij eene zeer geliefde toespijs
 bij de rijst vormt.

Behalve visch levert de zee in de omstreken
 van Sumatra een overvloed van kreeften, krab-
 ben, garnalen, oesters, *tripang*, schildpadden
 (niet slechts als voedsel, maar ook om de
 waarde van de schalen, het zoogenaamde *karet*,
 gezocht), enz. De *doejoeng* (*Halicore Dugong*),
 een kruidetend walvischaardig dier, maar dat
 in uitwendig voorkomen tot de zeehonden na-
 dert en waarschijnlijk het meest tot de voor-
 stelling van meerminnen heeft aanleiding ge-
 geven, wordt ook aan de kusten van Sumatra
 gevonden. Deze dieren worden door de *tripang*-
 visschers, gewoonlijk bij nacht, geharpoend, om-
 dat hun vleesch, ofschoon tranig, een goed
 voedsel oplevert. Ook hun vet en tanden heb-
 ben waarde: de laatste worden gebruikt als
 ivoor. De baai van Tapanoeli is rijk aan de
 schoonste korallen; ook komt er menigvuldig
 de reuzenscheip (*Tridacna Gigas*) voor, het
 grootste bekende schelpdier, door de Maleijers
Kima genoemd.

De overige dierlijke voortbrengselen van
 eenige beteekenis, die op Sumatra worden in-
 gezameld, zijn vogelnestjes, was en gomlak.
 De vogelnestklippen worden het meest in het
 zuidelijk deel des eilands en vooral in de nabij-
 heid der kusten aangetroffen; maar men vindt
 ze ook in de Palembangsche bovenlanden: in
 de Ampat Lawang, aan de Rawas en aan de
 boven-Ogan. MARSDEN spreekt van een groot
 vogelnesthol, 4 Engelsche mijlen opwaarts aan
 de rivier van Kroë. De hoedanigheid der Su-
 matrasche vogelnestjes staat verre beneden die
 der nestjes van Java, wat aan geringe bedre-
 venheid in het inzamelen en nalatigheid in het
 reinigen der holen wordt toegeschreven. De
 vogels die deze nestjes vervaardigen, behooren
 tot de gierzwaluwen (*Cypselus*), en zijn van
 twee soorten (*Cypselus Esculentus* en *Cypselus*
Nidificus). Het nestje zelf, tegen de wanden
 der kalkrotsen gebouwd, heeft den vorm eener
 smalle, diepe oesterschelp. De gomachtige zelf-
 standigheid, waaruit het bestaat, wordt door
 eene afscheiding in den krop des vogels ge-
 vormd.

De was neemt onder de boschprodukten eene
 vrij belangrijke plaats in. De aanvoer te Pa-
 lembang bedroeg in 1863 469 pikols en de
 waarde van een pikol zal men op een f 80
 kunnen schatten. Ook te Padang wordt veel

was aangebragt. Zij wordt voortgebragt door zwerfende bijen, die zich op de stammen der boomen nederzetten en daartoe boomen uitzoeken met hooge naakte stammen en horizontale takken, die geene te sterke belommering hebben. Aan TEYSMANN werd verhaald, dat er soms wel 250 nesten op éenen boom gevonden worden. Tamme bijen zijn in den Archipel onbekend, en vermoedelijk zou de regelmatige bijenkultuur niet kunnen slagen in landen waar de bloemen het gansche jaar door overvloedig zijn en de bijen geen behoefte hebben om een grooten voorraad op te leggen. De honig dezer wilde bijen is dun en smakeloos, maar toch aangenaam genoeg om de beren te lokken, die vaak, onbekommerd om het steken der bijen, de raten naar beneden rukken. Het bezit van boomen met bijenzwermen, even als dat van hars- of gomboomen, wordt door de inlandsche wetten verzekerd aan hem, die ze van een merk heeft voorzien.

De gomlak is eene fraaije roode verfstof, het voortbrengsel van *Coccus ficus*, een insekt van hetzelfde geslacht als *Coccus cacti*, dat ons de cochenille levert. *Coccus ficus* zuigt zich vast op onderscheiden soorten van ficus, ook op den doerian en op eene wilgensoort, en op die plaats druipt eene dikke vloeistof uit, die zich tot eene broze, doorschijnende zelfstandigheid verhardt. De kleurstof dezer zelfstandigheid vervangt de cochenille in het verwen van zijde en andere stoffen; wat na afscheiding dezer kleurstof overblijft, vormt de schellak, die als bestanddeel van lakvernis, van zegellak en als isolerend ligchaam bij elektri-

sche toestellen gebruikt wordt. In Britsch Indië wordt dit insekt kunstmatig gefokt, en in dien staat levert het eene ruimere opbrengst en van betere hoedanigheid.

De bevolking van Sumatra is ongetwijfeld in verhouding tot de uitgestrektheid van het eiland over het algemeen zeer gering, maar zeer onregelmatig over zijne oppervlakte verspreid. In de oostelijke helft zijn doorgaans slechts de oevers der rivieren bewoond; de bevolking is sterker op de Westkust en waarschijnlijk het sterkst op de plateau's en in de hooge dalen van het centraal gebergte. Het aantal der bevolking met eenige nauwkeurigheid op te geven, is onmogelijk. Indien zelfs de opgaven, die wij in de regeringsverslagen vinden, geheel te vertrouwen waren, zouden zij nog eene zeer onvolledige voorstelling geven van de bevolking des ganschen eilands, dewijl daarin noch Atjih en de onafhankelijke Batta-landen zijn begrepen, noch die deelen van Sumatra, die, voor zoo ver zij het Nederlandsch gezag erkennen, administratief tot de residentie Riouw gerekend worden. Om der waarheid zoo veel mogelijk nabij te komen, zullen wij eerst zien wat in het jongste regeringsverslag, dat over 1863, wordt opgegeven omtrent de sterkte der bevolking van die deelen des eilands, die afzonderlijke Nederlandsche gewesten vormen, te weten: het Gouvernement der Westkust, de adisistent-residentie Benkoelen, de residentie Lampongsche distrikten en de residentie Palembang. Dit zal blijken uit de volgende tabel:

	Europeanen.	Chinezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Totaal.
Gouvernement van Sumatra's Westkust.	1,386	2,973	1,304	865,090	870,753
Benkoelen	200	463	87	112,821	113,571
Lampongs	46	152	4,783	86,987	91,968
Palembang	132	2,900	1,821	403,216	408,069
Totaal	1,764	6,488	7,995	1,468,114	1,484,361
Hierbij naar gissing te voegen voor Djambi, Pasoemah, Semindo, Kisan en Makakau					118,600
					1,602,961 ¹⁾

¹⁾ Volgens het regeringsverslag over 1862 was dit totaal 1,577,009. Ieder afzonderlijk gewest is voor 1863 op een hooger cijfer gesteld, met uit-

zondering van Benkoelen, waar de bevolking, indien men zich op de opgaven van beide jaren verlaten mag, met 2,638 zielen zou verminderd zijn.